

Марець О. Р.

кандидат економічних наук, доцент,

Львівський національний університет імені Івана Франка

Падовська С. В.

студентка

Львівського національного університету імені Івана Франка

Marets O. R.

PhD in Economics,

Associate Professor of Lviv Ivan Franko National University

Padovska S. V.

Student

of the Ivan Franko National University of Lviv

ВПЛИВ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена проблематиці грошових переказів та міграційних процесів в Україні. Розглянуто дані щодо обсягів грошових переказів мігрантів, країн надходження. Відстежено електронні системи переказів, які користуються найбільшою популярністю. Проаналізовано структуру обсягів грошових переказів з-за кордону за джерелами формування та каналами надходження. Наведено наслідки міграційних процесів для України.

Ключові слова: грошові перекази, ВВП, міжнародні платіжні системи, міграція населення, грошові перекази мігрантів, приватні трансферти, НБУ, МВФ.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації світової економіки та інтеграції національних господарств суттєво активізувалася міжнародна трудова міграція. Динамічно зростають і обсяги грошових переказів мігрантів на батьківщину. Зазначимо, що темпи зростання обсягів переказів значно перевищують відповідні показники збільшення кількості мігрантів.

Зважаючи на це, у системі міграційних процесів останнім часом акценти дедалі більше змінюються з проблеми трудової міграції на проблему грошових переказів. На початку ХХІ століття на грошових переказах зосереджують увагу багато вчених і аналітиків з різних країн і міжнародних організацій. Адже для більшості країн, що розвиваються і переважно є донорами робочої сили, міжнародна трудова міграція має подвійний економічний ефект.

Вирішуючи соціально-економічні проблеми зайнятості населення, мігранти забезпечують свої країни значним припливом капіталу у формі грошових переказів. Перекази дедалі більше становлять вагомий частину валового внутрішнього продукту, є постійним джерелом надходжень іноземної валюти в країні, що розвиваються.

Так мігранти та їхні перекази нівелюють економічні кризи, забезпечують кращі умови життєдіяльності домогосподарств у країнах-донорах робочої сили. У цьому контексті важливим є дослідження економічної сутності грошових переказів у системі міжнародного ринку капіталу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В Україні виконано багато досліджень тенденцій трудових міграцій, соціально-демографічних характеристик мігрантів, їх положення на ринках праці зарубіжних країн, серед яких насамперед варто згадати два загальнонаціональних опитування з питань трудової міграції 2008 та 2012 рр. [7, с. 6]. Вивченням впливу грошових переказів на економіку країни-донора мігрантів займалися такі відомі вчені, як А. Барахас, Дж. Дюранд, Р. Лукас, Д. Масей, Е. Параро, Р. Чамі та багато інших. Серед вітчизняних учених проблему досліджували А.П. Гайдуцький, Е.М. Лібанова, О.В. Купець, О.А. Малиновська, О.Р. П'ятковська та ін.

Необхідно зазначити, що в колі проблем, які вивчає вітчизняна фінансова наука, це явище досліджується

науковцями у зв'язку з тим, що отримання даних про грошові перекази є нелегким завданням в усіх країнах, бо лише частина цих потоків проходить через офіційні фінансові канали або підпадає під інший тип офіційної звітності.

Оскільки багато мігрантів є нелегальними, то вони не відображають у податкових деклараціях чи інших офіційних звітах своїх доходів, а система переказів таких доходів також оминає офіційні канали трансмісії [8, с. 87]. Тому проблематика щодо оцінки, вивчення факторів і тенденцій грошових переказів у вітчизняній фінансовій науці є новою і досить малодослідженою.

Окремі аспекти цієї проблеми, зокрема в контексті зовнішньоекономічних процесів, міжнародних фінансових відносин, міграційних процесів, вивчали такі науковці, як А. Даніленко, Т. Вахненко, В. Геєць, В. Кораблін, І. Луніна, Л. Тарангул, В. Федосов та ін. Проте сьогодні не приділено досить уваги визначенню впливу грошових переказів на економіку країн [9, с. 131].

Ці та інші вчені досліджували теоретичні основи оцінки впливу міграційних потоків та надходження фінансового капіталу у вигляді грошових переказів на головні макроекономічні показники розвитку, у тому числі подолання бідності, зростання споживання, формування людського потенціалу, а також удосконалення системи їх інформаційного і статистичного забезпечення.

Однак, незважаючи на те, що низка важливих аспектів цього явища знайшла відображення у працях дослідників, окремі проблеми, зокрема залучення капіталу мігрантів як джерела інвестиційних ресурсів для фінансового ринку країни, стимулювання економічного зростання в Україні і набуття ним інноваційної природи як основи сталого економічного розвитку, ще певною мірою залишаються поза увагою вчених і практиків.

В останні роки дедалі більшу увагу дослідженню питань міжнародної трудової міграції населення, у тому числі грошових переказів мігрантів, впливу міжнародної трудової міграції на економіку країн, впливу фінансово-економічної кризи та ін., приділяють авторитетні міжнародні організації: ООН, МОП, МВФ, СБ, СОТ.

Мета статті – комплексне наукове обґрунтування теоретичних і практичних засад зовнішніх ефектів грошових переказів та їх вплив на економіку країни.

Результати дослідження. Відповідно до Інструкції платіжного балансу МВФ, до грошових переказів належать як матеріальні, так і фінансові ресурси, що направляються мігрантами з країн поточного проживання і працевлаштування до країн свого походження. Деякі учені вважають, що до грошових переказів потрібно відносити також і частину інших коштів, які надходять інвестиційними каналами [1, с. 48].

Грошові перекази мігрантів – це складна економічна категорія, що у сучасний період розвитку глобальних інтеграційних процесів набула особливого характеру і значення. Для України грошові перекази також мають важливе системоутворювальне значення. Адже за роки незалежності, за підрахунками більшості фахівців, виїхало близько 5 млн українців, які працюють за кордоном і коштами підтримують своїх рідних і близьких на батьківщині.

Численні дослідження свідчать, що зростання обсягів міграційного капіталу сприяє збільшенню валового внутрішнього продукту в країнах-реципієнтах переказів. Зокрема, для країн, які розвиваються, зростання обсягів міграційного капіталу на 1% зумовлює збільшення ВВП на 0,14%.

У розрізі окремих регіонів ця залежність може бути ще вищою: наприклад, у країнах Східної Європи зростання міграційного капіталу на 1% може забезпечити приріст самого ВВП на 0,33%. З огляду на зазначене, для України це означає, що зростання міграційного капіталу на 10% за рік може дати поштовх зростанню ВВП країни більш ніж на 3% [3, с. 330].

Унікальний досвід Філіппін показує, що грошові перекази можуть стати ефективним і стабілізаційним інструментом для економіки навіть під час криз, катастроф і військових конфліктів. За багатьма показниками ця держава схожа з Україною, але завдяки ефективній організації роботи з мігрантами і стимулюванню їхніх грошових переказів змогла побудувати дуже стабільну економіку, яка за багатьма показниками (рівнем держборгу, золотовалютними резервами, кредитним рейтингом, депозитними ставками) повністю відповідає розвинутим країнам і навіть стала кредитором МВФ (у 2013 р. надала фонду кредит 1 млрд дол. для підтримки окремих країн Європи, у тому числі й України) [5].

Іншою важливою сферою впливу міграційного капіталу є банківська система України, вплив на яку є беззаперечним. Співвідношення міграційного капіталу до основних її показників є досить вагомим. Зазначимо, що міграційний капітал впливає на формування обмінного курсу та золотовалютних резервів в Україні. Відношення грошових переказів до золотовалютних резервів становить 79%, тобто роль коштів мігрантів у наповненні ключових резервів країни є важливою.

Зокрема, на ринку кредитування міграційний капітал в Україні виконує дві важливі функції: для тих домогосподарств, які мають стартовий капітал у формі заощаджень переказів, допомагає легше і швидше отримати банківську позику; для тих мігрантів та їхніх сімей, які обмежені у кредитних можливостях, перекази є стартовим капіталом і джерелом розвитку підприємницької діяльності [14].

Роль міграційного капіталу у забезпеченні соціального достатку українців є значною. На відміну від державного забезпечення, допомога мігрантів значно більших обсягів, вона спрямовується на конкретні проблемні цілі домогосподарств.

Фахівці Європейського фонду професійного навчання (ETF) провели дослідження щодо напрямів використання

переказів на батьківщині. Результати показали, що основна частина коштів витрачається на поточне споживання (харчування, одяг, комунальні послуги, лікування). Водночас є суттєві відмінності у витратах переказів між мігрантами (які повернулися) і їхніми домогосподарствами (сім'ями).

Мігранти є більш заощадливими і на споживчі витрати використовують майже на 20% менше коштів, ніж це роблять їхні домогосподарства. Мігранти більше схильні до придбання речей тривалого користування, власності (нерухомості), розвитку бізнесу, будівництва та ремонту свого майна.

Зокрема, на освіту витрачається в середньому 15% переказів мігрантів, що становить майже 4 млрд дол. США на рік. На придбання власності – від 12 до 23%, або від 3 до 6 млрд дол. США [3, с. 341].

За даними Державної служби статистики України, значні кошти заробітчани інвестували в індивідуальне житлове будівництво.

Водночас необхідно враховувати непрямий вплив переказів на стимулювання інвестиційної діяльності: по-перше, вони знижують інвестиційні ризики домогосподарства; по-друге, вивільнюють інші кошти для інвестицій; по-третє, перекази зменшують ризики нестабільності вітчизняної економіки, а отже, можуть підвищувати активність інвестицій; по-четверте, перетворюючись на заощадження, накопичуючись у фінансових установах, перекази сприяють здешевленню кредитів, що сприяє збільшенню інвестицій за рахунок позичених коштів [10].

Так, за оновленими розрахунками, у 2016 році українці переказали на батьківщину на 2,1 млрд дол. більше, ніж вважали раніше. Згідно з новими розрахунками, у 2017 році обсяг приватних переказів українських заробітчани становив 9,3 млрд дол., що на 2 млрд дол. більше, ніж за попередніми оцінками.

Раніше в уряді Польщі повідомили, що протягом 2017 року українці перерахували на батьківщину суму, еквівалентну 100 мільярдам гривень [2].

Відповідно до даних дослідження, проведеного в межах проекту МОМ у 2014–2015 рр., за кордоном перебувають для здійснення трудової діяльності близько 700 тис. громадян України (рис. 1).

За даними цього ж дослідження, серед трудових мігрантів переважають чоловіки, найбільшнішими серед них є особи 30–44 років (понад 40%), більшість мігрантів походить із областей заходу країни. 41% трудових мігрантів мають середню або середню спеціальну освіту, 36% – вищу освіту.

Основні країни призначення працівників-мігрантів – Польща, Російська Федерація, Чеська Республіка та Італія (рис. 2). На них припадає близько 80% загальних потоків короткострокових та довгострокових трудових мігрантів з України.

Сфери зайнятості українських працівників за кордоном – це передовсім будівництво (чоловіки) і праця в домашніх господарствах (жінки), а також сфера послуг та сільське господарство (рис. 3).

Під впливом воєнного конфлікту та глибокої економічної кризи еміграційні настрої населення зростають. Спробам вирішити життєві проблеми у спосіб працевлаштування за кордоном сприяє і набутий українцями досвід роботи за межами держави, потужні міграційні мережі, що сформувалися впродовж останніх десятиліть. Опитування, проведене на замовлення Міжнародної організації з міграції навесні 2015 р., показало, що 8% українців планують найближчим часом знайти роботу за кордоном або вже її знайшли. За даними аналогічного дослідження 2011 р., таких було 6%.

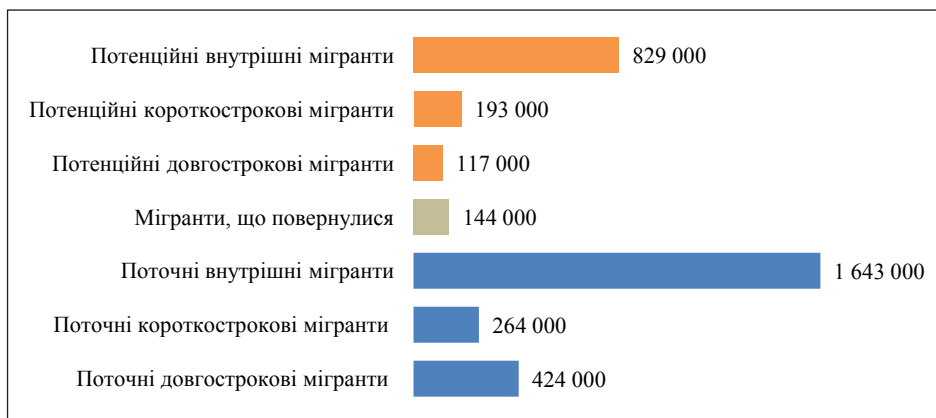

Рис. 1. Оцінка кількості українських трудових мігрантів (2014–2015 рр.)

Джерело: опитування домогосподарств та трудових мігрантів МОМ у відповідний період

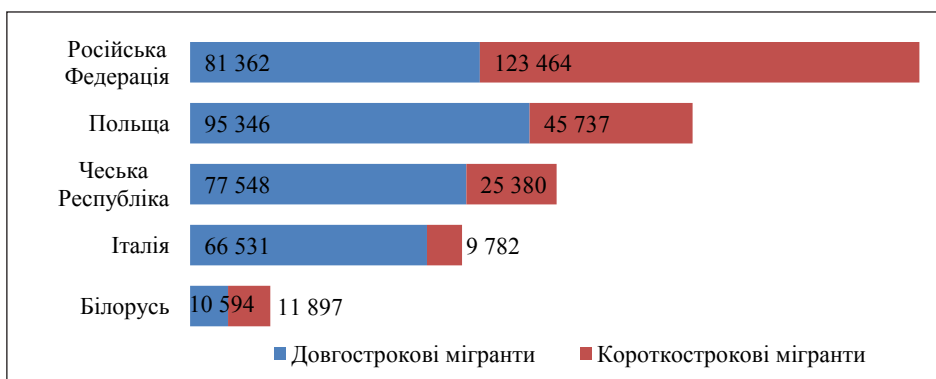

Рис. 2. Основні країни призначення трудових мігрантів з України (2014–2015 рр.)

Джерело: опитування домогосподарств та трудових мігрантів МОМ у відповідний період

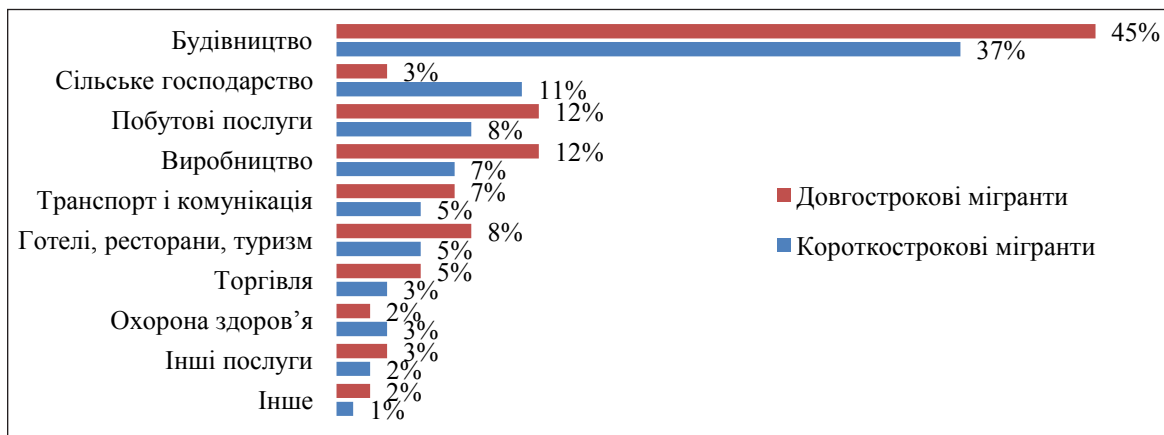

Рис. 3. Сфери зайнятості українських трудових мігрантів за кордоном (2014–2015 рр.)

Джерело: опитування домогосподарств та трудових мігрантів МОМ у відповідний період

Збільшення обсягів трудової міграції супроводжується певною переорієнтацією її потоків із традиційного східного напрямку (до Росії) на західний. В умовах конфлікту вона прискорилося. За даними опитування GFK-Україна на замовлення МОМ, серед потенційних трудових мігрантів з України частка тих, хто шукає роботу в Росії, знизилася з 18% у 2011 р до 12% у 2015 р.

Обсяги приватних грошових переказів із-за кордону в 2016 році становили 5,4 млрд. дол. США (або 5,8% до ВВП) і збільшилися порівняно з минулим роком на 5,3% (табл. 1.).

Обсяги переказів в Україну (рис.2.1) через банківську систему зросли на 13,6% – до 2,3 млрд дол. США, їх част-

ка в загальному обсязі переказів становила 42%. Обсяги надходження коштів із-за кордону, здійснені з використанням систем переказу коштів, залишилися майже на рівні минулого року і становили 2,1 млрд дол. США.

Обсяги коштів, що надійшли в країну неформальними каналами (шляхом передавання готівки або матеріальних цінностей від одного домогосподарства до іншого), за оцінками Національного банку України, у 2016 році становили понад 1,0 млрд дол. США, або майже 19% від загальних обсягів грошових переказів в Україну.

Аналізуючи структуру приватних переказів (рис. 4), бачимо, що найбільша частина припадає на оплату пра-

Обсяги приватних грошових переказів із-за кордону (млн дол. США)

Показники	2012	2013	2014	2015	2016
<i>За каналами надходження переказів</i>					
Через коррахунки банків	3278	3293	2410	2006	2279
Через міжнародні платіжні системи*	3213	4084	3190	2135	2126
Неформальними каналами	1035	1160	889	1013	1020
<i>За джерелами формування переказів</i>					
1. Оплата праці (без урахування податків та витрат у країні перебування)	4619	5652	4318	3452	3602
2. Приватні трансферти	2907	2885	2171	1702	1823
у тому числі:					
Грошові перекази робітників, що працюють за кордоном більше року	1749	1531	1165	1016	1102
Грошові кошти, що ввезені неформальними каналами	381	380	296	364	372
Інші приватні трансферти	1158	1354	1006	686	721
Усього	7526	8537	6489	5154	5425
<i>Обсяги грошових переказів у % до ВВП**</i>	<i>4,1</i>	<i>4,5</i>	<i>4,8</i>	<i>5,7</i>	<i>5,8</i>

Джерело: складено і розраховано автором на основі [11]

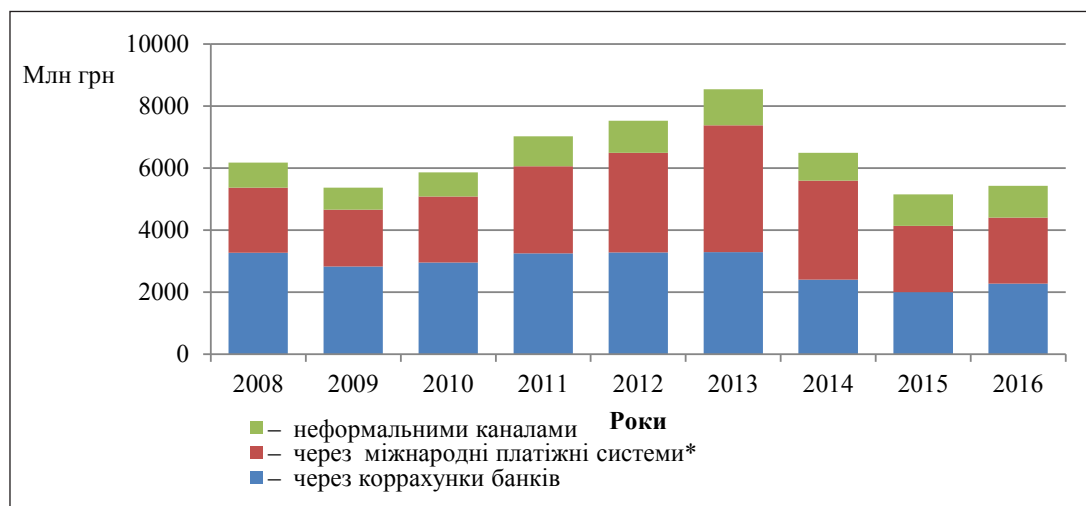

Рис. 4. Розподіл обсягів грошових переказів із-за кордону за каналами надходження

Джерело: складено і розраховано автором на основі [11]

ці. Перекази, що надійшли в 2016 році як оплата праці (від робітників, які працюють за кордоном менше року), становили 3,6 млрд дол. США, що на 4,3% більше, ніж у 2015 році. Частка таких переказів становила 66,4%. Перекази у формі приватних трансфертів зросли порівняно з 2015 роком на 7,1% та становили 1,8 млрд дол. США.

У структурі приватних трансфертів (рис. 5) частина грошових переказів робітників, які працюють за кордоном понад рік, збільшилася до 60,4% (у 2015 році становила 59,7%). Обсяги грошових переказів в Україну, які перевищували 2,8 млрд дол. США, як і в минулі роки, надходили із семи країн світу. За 2016 рік обсяги переказів із цих країн майже не змінилися порівняно з 2015 роком, однак їх частка зменшилася до 63,5% (у 2015 році становила 67,5%).

Росія залишається лідером за обсягами грошових переказів в Україну, але починаючи з 2014 року їхні обсяги почали зменшуватися. У 2016 році вони знизилися порівняно з попереднім роком на 15,6% і становили близько 1,0 млрд дол. США (рис. 6).

Різне скорочення обсягів грошових переказів із Росії у IV кварталі 2016 року було спричинено рішенням Ради національної безпеки й оборони України від 16 вересня 2016 року про застосування строком на один рік обмежувальних заходів до шести платіжних організацій міжнародних платіжних систем, створених резидентами Російської Федерації. Загалом на країни СНД у 2016 році припадало 26,4% загальних обсягів грошових переказів, що надійшли з-за кордону (у 2015 році – 32,6%).

Серед інших країн світу, як і в минулі роки, найбільші обсяги переказів надійшли зі Сполучених Штатів Америки (602 млн дол. США, або 13,7% від загального обсягу грошових переказів в Україну), що на 16,9% більше, ніж у 2015 році. Із країн Європейського Союзу надійшло 1,8 млрд дол. США, що на 12,4% більше, ніж у попередньому році. Частка країн ЄС від загального обсягу грошових переказів зросла до 41,1%. Як і раніше, найбільше переказів надійшло з Німеччини (304 млн дол. США, або 6,9% від загального обсягу грошових переказів в Україну), що на 12,7% більше, ніж у минулому році [12].

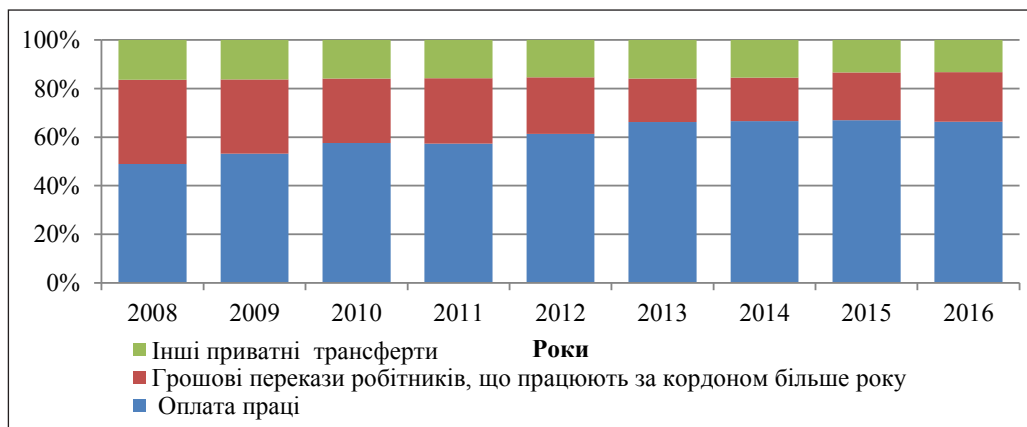

Рис. 5. Структура обсягів грошових переказів із-за кордону за джерелами формування

Джерело: складено і розраховано автором на основі [11]

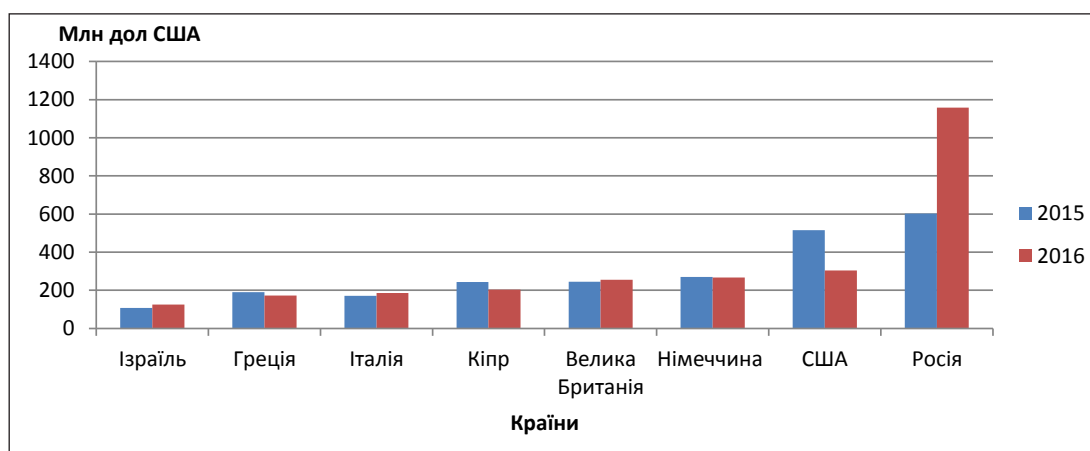

Рис. 6. Розподіл обсягів грошових переказів із-за кордону за основними країнами

Джерело: складено і розраховано автором на основі [11]

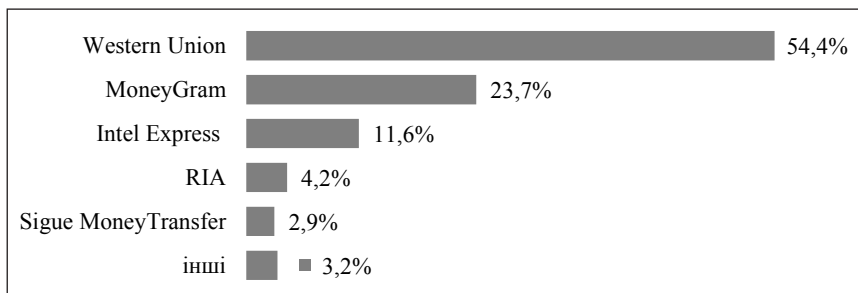

Рис. 7. Топ-5 систем переказу

Джерело: складено і розраховано автором на основі [13]

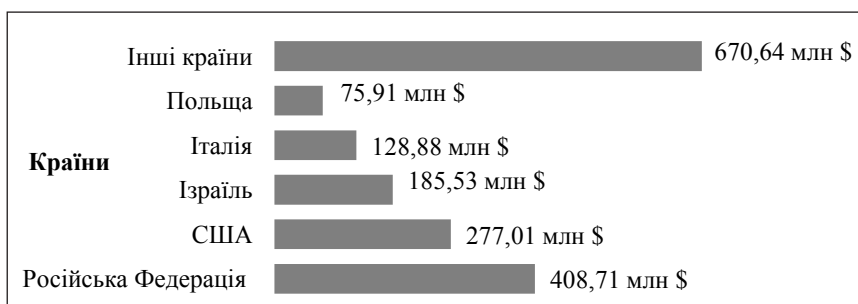

Рис. 8. Обсяги грошових переказів (млн дол. США) в Україну за 9 місяців 2017 року

Джерело: складено і розраховано автором на основі [13]

За цей період найбільше переказів як в Україну, так і за її межі надійшло через WesternUnion та MoneyGram (рис. 7). Станом на 01 жовтня 2017 року в Україні здійснювали діяльність 7 систем переказу коштів, створених нерезидентами: 3 – системи зі США, по 1 – з Грузії, Великобританії, Канади, Азербайджану.

У розрізі країн найбільше трансграничних переказів в Україну надходить з Російської Федерації (РФ), США, Італії, Ізраїлю, Польщі (рис. 8); за межі України – в РФ, Грузію, Азербайджан, Китай, Узбекистан тощо.

Для України грошові перекази трудових мігрантів мають суперечливий вплив на економічне зростання. З одного боку, приватні трансфери поліпшують динаміку доходу домогосподарств, але не зменшують обсягів руху трудових мігрантів. Прискорюють темп зростання ВВП, впливають на збільшення заробітної плати, зниження безробіття, проте збільшення попиту на імпорт негативно впливає на динаміку регіонального продукту.

Висновки. Сьогодні у трудових міграційних процесах задіяні майже всі країни світу. У міру зростання інтенсивності руху та збільшення чисельності трудових мігрантів зростають грошові перекази, що формують окремий складник міжнародного фінансового ринку – міграційний капітал.

Вплив трудової міграції на економічний розвиток України є неоднозначним. З одного боку, гроші, що надходять до країни від мігрантів, сприяють подоланню бідності,

розвитку внутрішнього виробництва та підтримують платіжний баланс. А з іншого – відтік працівників за кордон зменшує пропозицію на внутрішньому ринку робочої сили, а також створює ризики для стабільного функціонування системи соціального забезпечення. Крім того, трудова міграція приводить до втрати кваліфікації, оскільки особи з високим рівнем професійної підготовки здебільшого виконують за кордоном малокваліфіковану роботу.

Список використаних джерел:

1. Balance of payments yearbook 2004. Prepared by IMF. Washington D.C.: IMF Publication, 2005. 320 p.
2. Bloomberg: Витік робочої сили з України загрожує економіці країни як такий. URL: http://texty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/83819/bloomberg_vyitik_robochoji_syly_z_Ukrainy_zagrozuje?a_offset.
3. Гладуцький А.П. Міграційний капітал: теорія, методологія, практика. К.: ТОВ «Інфосистем», 2010. 446 с.
4. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Гайдучий А. З третього світу в перший – завдяки грошовим переказам мігрантів / Дзеркало тижня № 16 28.04-11.05 (Міжнародний громадсько-політичний тижневик). URL: <https://dt.ua/finances/z-tretogo-svitu-v-pershiy-zavdyaki-groshovim-perekazam-migrantiv-.html>.
6. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні / МОП, Державна служба статистики України, Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. К., 2013.
7. Зовнішня трудова міграція населення України / Український центр соціальних реформ (УЦСР), Державний комітет статистики України (Держкомстат України). К., 2009.
8. Куссулакос Я. Неофіційна економіка в Україні: вимірювання та оцінка впливу на доходи населення: навч. посіб. / Куссулакос Я., Саріогло В., Терещенко Г. К.: Дух і Літера, 2010. 136 с.
9. Куценко В.О. Тенденції розвитку світової системи грошових переказів / Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України (Електронне наукове фахове видання). 2010. 2. С. 131–138.
10. Малиновська О.А. Перекази мігрантів з-за кордону та можливі заходи щодо їх заохочення та ефективного використання. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1276/>.
11. Національний банк України. Статистика зовнішнього сектору. URL: <https://bank.gov.ua/>.
12. Публікація НБУ: Про стан платіжного балансу в 2016 році (за методологією шостого видання Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції). URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=24491388>.
13. Річний звіт НБУ 2016 р. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=49064031>.
14. Україна в цифрах 2007: Стат. зб. / За ред. О. Осауленка. К.: Державна служба статистики України, 2008. 259 с.

ВЛИЯНИЕ ДЕНЕЖНЫХ ПЕРЕВОДОВ НА ЭКОНОМИКУ УКРАИНЫ

Аннотация. Статья посвящена проблематике денежных переводов и миграционных процессов в Украине. Рассмотрены данные по объемам денежных переводов мигрантов, странам поступления. Отслежены электронные системы переводов, которые пользуются наибольшей популярностью. Проанализирована структура объемов денежных переводов из-за границы по источникам формирования и каналам поступления. Приведены последствия миграционных процессов для Украины.

Ключевые слова: денежные переводы, ВВП, международные платежные системы, миграция населения, денежные переводы мигрантов, частные трансферты, НБУ, МВФ.

INFLUENCE OF MONETARY TRANSFERS ON THE ECONOMY OF UKRAINE

Summary. The article is devoted to problems of money transfers and migration processes in Ukraine. The data on the volumes of money transfers of migrants, countries of receipt are considered. Electronic money transfer systems that are most popular are tracked. The structure of volumes of money transfers abroad according to sources of formation and channels of receipt is analyzed. The consequences of migration processes for Ukraine are presented.

Key words: money transfers, GDP, international payment systems, migration of population, money transfers of migrants, private transfers, NBU, IMF.